

Rejtélyes határesemény a műszaki záron

A határőrség irattárának egyik 1952-ben készült jegyzőkönyve¹ olyan eset leírását, kivizsgálását tartalmazza, mely még az 1952-es jugoszláviai határesemények közül is kirí. Bekövetkezése az akkor alkalmazott műszaki zárhoz kapcsolódik. A konkrét eset ismertetése előtt célszerű röviden szólni a létesítmény felállításáról és jelentőségéről.

A HATÁRŐRSÉG 1952-ES MŰSZAKI ZÁRJÁRÓL

Műszaki berendezések alkalmazása a határőrizetben-határvédelemben több ezer éves múltra tekint vissza. Magyarországon a második világháború után 1949-ben vett nagyobb lendületet a drótakadályok kiépítése az államhatáron.

Először kétsoros, 1,9 méter magas, egymástól 3 méterre levő, párhuzamos, úgynevezett „nagyablakos” szövésű kerítések készültek. Ezeket fokozatosan besűrítették függőleges befűzéssel, hogy az átbújást megakadályozzák. Ez a kétsoros kerítés, mely az oszlopok feszítődrotjaival együtt 6 méter széles sávot foglalt el, párhuzamosan húzódott az osztrák és a jugoszláv határral. A drótkerítés a hamarosan kiépült műszaki zárrendszer határ felőli legszélső tagja lett. A kerítés mellett az ország belseje felé húzódott a 24 méter széles aknamező, mellette 10 méter széles nyomsáv, majd egy 10 méter széles, a látást zavaró növényzettől megtisztított területsáv. Az egész rendszer szélességét a műszaki leírás 50 méterben határozta meg. A nyomsáv és az aknamező között egy „figyelmeztető” drótszálát húztak ki, hogy a járőröket megóvják a balesetektől.

Valójában a telepítés a tereptől, a rendelkezésre álló anyagoktól, az évszaktól függően nagyon eltérő volt. Általában az egész rendszer az 50 métert nem érte el. Eredetileg a nyomsáv és a drótakadály közötti sávba kezdték telepíteni az akname-

zőt, és nem folyamatosan, hanem a „súlyterületeken”, azaz egyes irányokban. Az aknákat sokszor más helyen, drótkerítés nélkül, illetve a kerítések közé, az oszlopok mellé, a drótszálak alá, vagy a feszítő drótok közötti térközbe is telepítették. Alkalmaztak *ideiglenes telepítést* is, ha határeseményre számítottak.

Túlnyomórészt a „GYATA” gyalogsági taposóaknát, később „ÉRA” botlódrotos érintő aknát használtak, egy idő múlva egyes telepítéssel, az előbbinél 12 méter, az utóbbinál 30 méter szilánktávolsággal számoltak. A főirányokban sűrű, a mellékirányokban ritka telepítés volt előírva. A telepítések jegyzőkönyvei egy példányát az Országos Parancsnokság Műszaki Osztályára kellett felterjeszteni. Ez meglehetősen akadozva, hiányosan történt. Határesemények esetén alkalmaztak *gyorstelepítést*, az aknák egy részét télen felszedték, hogy ne menjenek tönkre, a felrobbant aknákat az alegységekhez beosztott műszaki katonák önállóan pótolták, a folyók partjain a vízállástól függően gyakoriak voltak a változtatások. Nem lehet csodálkozni azon, ha hamarosan nehezen ismerte ki magát az ember a tényleges helyzetben.

Ahol kevesebb volt a hely, ott a nyomsáv mellett azonnal a figyelmeztető drótszál következett, majd a kétsoros kerítés, és a belső sor alá telepítették az aknákat. Az egyik jegyzőkönyv adatai szerint három helyen 1680 méteres szakaszon 2220 darab, 1200 méteren 1500 darab és 480 méteren 720 darab gyalogsági tapadóaknát, 720 méteren 90 darab érintőaknát raktak le.

A MŰSZAKI ZÁR MEGÍTÉLÉSE

A zárrendszer hatásosságairól határőrök között is folytak viták. Jól tükrözi ezt egy, a Kiskunhalasi Kerülettől felterjesztett jelentés:

„A bizottság összefüggő aknazár telepítését nem javasolja...”

Nyomsáv:	– gépi munkával kiépítve – kézi munkával kiépítve – összesen:	833 kilométer 135 kilométer 768 kilométer
Drótakadály:	– jó állapotban – rossz állapotban	993 kilométer 5 kilométer
Aknamező:	– gyalogsági taposó – érintő – vegyes telepítésű – összesen:	562 kilométer 356 kilométer 25 kilométer 943 kilométer

„A kerület területén 1949 — az aknatelepítés megléte — óta eddig 3 fő határsértőt fogtunk el az aknatelepítés segítségével, ugyanakkor a műszaki zár karbantartása és egyéb esetek közben 5 fő műszaki elvtárs robbant fel az aknazáron, akik komoly testi sérüléseket szenvedtek (amputálták valamelyik végtagját).”²

A telepítések és a napi határőrizet során folyamatosan merültek fel problémák. Az első kerületnél egy aknarobbanás a helytelen telepítés miatt az egész „aknarendszer” felrobbanását okozta. Sok volt az „emberi” hiányosság is: ittasan, csoportosan mozogtak az aknamezőn; állva mentek rajta, sisakot nem viseltek; nem volt meg az előirt két méternél hosszabb szűrőbot; műszaki kiképzést nem kapott személyek is rámentek az aknamezőre.

A drótkerítések közötti nyomtalanítás és cserjeirtás következtében olyan sok határőr sérült meg aknarobbanástól, hogy ezt a munkát az Országos Parancsnok 1952 júliusában betiltotta.³ Az intézkedés követ-

kezményeként a magasra nőtt fű és gaz takarta a kerítés mellett mozgó személyeket, de megkönnyítette az események kivizsgálását is, mert sokáig megőrizte a nyomokat.

A munkálatok nagy intenzitással folytak. Az 1-5. határőr kerületek (osztrák és jugoszláv határ) működési területén egy 1952-es jelentés szerint⁴ az alábbi műszaki be rendezéseket építették ki:

A nyomsáv nélküli terület 19,89 kilométer hosszú volt, nyilvánvalóan a kedvezőtlen adottságú irányokban.

A kiépült műszaki akadályrendszer módosította a határőrizet, a járőrözés rendjét, a határőrsök napi munkáját. Az állomány tevékenysége alapvetően a műszaki zár figyelésére, folyamatos ellenőrzésére irányult. A pihenő letelte után pedig kezdődött a végeérhetetlen karbantartó munka, kaszálás, cserjeirtás, drótcserre, nyomtalanítás, nyomsávszántás, boronálás. A felrobbant aknákat pótolták, az őrsök munkáját a kerületek műszaki szakaszai segítették.

A szolgálati helyeket a kerítés vonalához igazították. Nappal közel összefüggően figyelték a terepet a magasfigyelőkből. Sötétedéstől növelték a járőrök számát. Ezek részben a nyomsáv mellett kijelölt helyeken állóhelyből figyeltek, részben rendszeresen ellenőrizték a nyomsávot és az aknamezőt lámpákkal. Így a manőverúton egész éjszaka nagy volt a forgalom, jöttek-

mentek a ki- és bevonuló, a nyomsávellenző és a többiek ellenőrző tiszti, tiszt-helyettesi járőrök.

Jugoszláv viszonylatban az aknamező telepítésétől kezdve *sok gond volt a határrend folyamatos megsértése miatt*. A két ország közötti feszült politikai kapcsolat tovább rontotta a helyzetet, a jugoszláv fellet irritálták a határ közelében végzett műszaki munkálatok. Az akkori jelentések szerint *rendszeresek voltak a behatolások az ország területére*. Átvágták a kerítés drótjait, megdobálták az aknamezőt, hogy robbanást idézzenek elő. Valószínűleg az ügynöki tevékenységgel, a személyek ki-, illetve bejuttatásával függ össze az úgynevezett „kapuk” nyitása. A kifejezés az aknamezőn végrehajtott rejtett átjárónyitást jelenti. Meghatározott sávban felszedték, esetleg hatástalanították az aknákat, természetesen szigorúan álcázva ezeket a műveleteket. Az ellenkező oldalról a határőrök igyekeztek minden ilyen tevékenységet felfedni. Több alkalommal került sor lövöldözésre, amikor a magyar járőrök észlelték a műszaki akadály megrongálását.

REJTÉLYES ESEMÉNY

Ebben az időben a határon bekövetkezett eseményeket a magyar fél *egyoldalúan vizsgálta ki*, a jugoszláviai határőr- vagy rendőrszervekkel semmilyen kapcsolatuk sem volt. Akkor is egyoldalú volt a kivizsgálás, ha az a másik ország állampolgárait érintette. Így persze sokszor alapvető információk hiányoztak a valós helyzet megállapításához, melyeket talán később sikerült beszerezni, de az is lehet, hogy a történetek okaira ténylegesen sosem derült fény.

Azt a határeseményt⁵, amely 1952. szeptember 30-án éjszaka történt, aknarobbanás indította. A körülbelül 150 méterre tartózkodó járőr a helyszínre szaladt, majd rö-

vid idő múlva odaért a szolgálatban lévő őrsparancsnok is. Ezen a helyen a jugoszlávok már egyszer szedtek fel aknát, így különös körültekintéssel vizsgálták a nyom-sávot, de a sötétben az aknamezőre nem mertek rámenni. A robbanás helyét nem találták, viszont érezték a levegőben a keletkezett füst szagát. Két órán keresztül folyamatosan figyelték a túloldali területet és a robbanást követően, 20 perccel később beszédfoszlányokat hallottak a határ másik oldaláról.

A helyszínt géppuskával és golyószórával megerősített járőrrel biztosították, majd reggel bizottság vizsgálta ki a nyomokat.

Az aknamezőn a következő tárgyakat találtak.

- 1 darab magyar katonai posztó téli-sapkát, melyen jugoszláv ötágú vörös csillag volt, zöld posztó alapon;

- 1 darab 48 mintájú dobtáras géppisztolyt, a tárban 69 darab tölténnyel, a géppisztoly gyártási száma: 8152;

- 1 darab magyar tiszthelyettesi rövid szuronyt hüvellyel;

- 1 darab kék színű vászon hátizsákot élelmiszerekkel és ruhával. Volt benne egy füstszínű nylon női esőgallér, egy barnára lakkozott német kulacs, 1/2 kilogramm keksz, 3 szelet tejcsokoládé „UNIO” felirattal — jugoszláv gyártmány, és 1 pár zsákanyaggal bevont szalmapapucs;

- 1 darab robbanástól sérült ballábas férfi gumicsizma és úgy 20 centiméter egy nadrágszár aljából.

A talaj köröskörül véres lett, és posztókabátból kiszakadt ruhafecnik borították. A kivizsgálók szerint a darabok magyar posztóköpenyből származtak. A helyszín részletes szemrevételezése során megállapították, hogy befelé irányuló határsértés történt. „Az ismeretlen személy a műszaki zár alsó drótját szétfeszítette, majd a szuronnal az aknát tapogatva átjött, miközben az egyik aknát vizsgálta, a másik felrobbant alatta” — állapítja meg a

jegyzőkönyv.⁶ A talajon látszott, amint a sérült többször meghemperedett, majd hogy a felrobbant személyt kihúzták vagy kimászott a drótakadály közül.

A hátramaradt magyar katonasapka belső felén bal és jobb oldalon, két-két nyomtatott nagy betű volt tintaceruzával beírva. Az egyik kettős betű egy közeli őrs nevének kezdőbetűivel, a másik két betű egy ott szolgált katona nevének kezdőbetűivel egyezett meg. Ez a katona nem sokkal korábban kiszökött Jugoszláviába, az akkori szóhasználat szerint „hazaárulást követett el”. Lehetséges változatként felmerült, hogy korábban kiszökött személy sérült meg az aknamezőn, vagy a jugoszlávok esetleg felhasználták a holmiját.

Az esetről ennyit tartalmazott a jegyzőkönyv. Más ehhez kapcsolódó okmányt nem találtam. Talán valamelyik irattárban még megtalálhatjuk a történet folytatását és előzményét...

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

1. Jugoszláv határcidensek 2. Határőrség Irattára 075914/499.
2. Határműszaki helyzet kiértékelése. Határőrség Irattára 00797/1953.
3. 084. sz. parancs, 1952. július 23. Határőrség Irattára 0758.600/Szt. 1952. sz.
4. Jelentés a Műszaki Osztály 1952-es évi munkájáról. Határőrség Irattára 069/1952.
5. Jugoszláv határcidensek 2. Határőrség Irattára 0754914/499. eredeti száma: 075.499/254/Szt. 1952. sz.
6. Lásd mint 5. lábjegyzet.

DR. FÓRIZS SÁNDOR határőr ezredes

Litván együttműködés

A kétoldalú katonai kapcsolatok további feladatairól írt alá megállapodást Keleti György honvédelmi miniszter litván kollégájával, Česlovas Vytautas Stankevičius védelmi miniszterrel, aki háromnapos hivatalos látogatáson tartózkodott hazánkban. A már korábban kialakult kapcsolatok ezúttal nyertek megerősítést, kaptak jogi alapot a két védelmi minisztérium együttműködés érdekében. A megállapodás többek között tartalmazza a Partnerség a békéért programban való részvétellel kapcsolatos közösen megoldható feladatokat, a haderők átszervezése tapasztalatainak kicserélését,

valamint a katonai képzés és a továbbképzés területén megvalósítható együttműködés lehetőségeit. Mint a dokumentum aláírása alkalmából tartott sajtótájékoztatón Keleti György honvédelmi miniszter elmondta, Magyarország ma is egyértelműen támogatja a Litván Köztársaság NATO-orientációs törekvéseit, remélhető NATO-tagságunk esetén pedig már egy más, sokkal kedvezőbb pozícióból képviselhetjük ezt az álláspontot.

A litván védelmi miniszter értékelésében kifejtette, hogy országa és a hadsereg koránt sincs olyan kedvező helyzetben, mint Magyarország. A litván védelmi erőt az alapokról kellett és kell újjáépíteni, ennek ellenére aktívan részt vesznek a Partnerség a békéért kezdeményezés szinte minden mozzanatában, mint ahogy részt vállaltak a délszláv válság megoldásának elősegítésében is.